

İNGİLİZCE DERS KİTAPLARINDA CİNSİYETÇİLİK

Hatice Çubukçu
Yrd.Doç.Dr.
Ç.Ü Eğitim Fakültesi

Pınar Sivaslıgil
Yüksek Lisans
İngiliz Dili A.B.Dalı

Özet

Dil kullanımının ideolojilerin iletildiği toplumsal bir süreç olduğu (Fairclough, 1998) görüşünden yola çıkan bu çalışma, Milli Eğitim Bakanlığı'na yayınlanan ve 2006-2007 Eğitim--Öğretim yılından başlayarak devlet okullarında 6. sınıflarda okutulmakta olan İngilizce ders kitaplarında sunulan kadın ve erkek imgelerinin içerdiği cinsiyet ideolojilerini betimlemeyi amaçlamaktadır.

Özellikle 6. sınıf kitabının seçilmesindeki temel neden, bu kitabın hedef kitlesini oluşturan ortalama 12 yaş grubu öğrencilerin, ülkemizde 13-15 yaş olarak belirlenen (Gençay, t.y.) ergenlik dönemi öncesi yaş grubuna denk gelmesidir. Bu dönem, çocuğun cinsiyet kavramlarını öğrendiği ve kategorize ettiği kritik bir dönemdir. Ayrıca, sözü edilen kitapların geniş bir öğrenci kitlesine dönük olması, bu çalışmayı tetikleyen önemli bir başka nedendir. Son olarak, batıda cinsiyet ideolojilerinin İngilizce ders kitapları yoluyla iletildiğini gösteren birçok çalışma yapılmış olmasına karşın, Türkiye'de bu alandaki çalışmalar oldukça kısıtlı kalmıştır. Çalışmada kullanılan ders kitabındaki sözel ve söz dışı öğeler, içerik analizi (Arslan,2000) ve söylem çözümlemesi (Searle,1969) yöntemleriyle incelenmiş; ayrıca, karşılıklı konuşmalar, kişilerarası güç ilişkileri (Çubukçu,2005a, 2005b) yönünden betimlenmiştir. Anahtar sözcükler: Toplumsal cinsiyet, Cinsiyet ideolojisi, Sözeylemler.

Abstract

Textbooks, as one of the major tools of school education are considered to be important resources through which students are exposed to their 'target' social roles which are determined by the educational system of a given society. 'Gender ideologies', like other ideologies, are also embedded in the texts, pictures, dialogues etc. of the textbooks and absorbed naturally by students (and even by teachers) in the course of the educational practices. Accordingly, this study sets out to investigate the English Coursebooks for 6 graders which have been designed by the Ministry of Education of Turkey, (and are currently, being used in all the state schools around the country) from the perspective of 'gender ideologies'. More specifically, the paper seeks to answer the question whether biased concepts of gender (of both male and female) are presented via the linguistic and non linguistic materials in the book, through the methods of content analysis (Arslan, 2000) and discourse analysis (Searle, 1969). Power relations between male and female characters are further examined on the conversational data in the text books.

Key words: Gender, Gender ideology, Speech acts, Gender empowerment.

GİRİŞ

Bireylerin toplumsallaşma süreçlerinin önemli bir bölümünü oluşturan okul eğitim-öğretim sürecinin önemli bir aracı okullarda kullanılan ders kitaplarıdır (Freeman& McElhinny, 1996). Başka bir deyişle, öğrenciler ders kitapları yoluyla farklı alanlarda bilgi edinirken aynı zamanda toplumsal kimliklerine ilişkin ilettiler alırlar. Ders kitaplarına yönelik yapılan bir çok incelemede, kitaplarda sunulan metinlerin çocukların/gençlerin cinsiyet kavramlarını oluşturmalarında etkili rol oynadıkları görüşü üzerinde bir uzlaşım bulunduğu söylenebilir (Wharton, 2000).

"Cins kimliği" ya da "cinsiyet konumu" olarak da adlandırılan toplumsal cinsiyet biyolojik cinsiyetten farklı olarak, toplumsal / kültürel olarak kadına ve erkeğe yüklenen rollerdir. O nedenle, içeriği, toplumdan topluma olduğu kadar, tarihsel olarak da değişime açıktır (Arat, 1996).

Batıda 1970li yıllardan başlayarak yapılan çalışmalarda, yabancı dil ders kitaplarında, kadının ve erkeğin 'geleneksel' rolleriyle temsil edildiğini, sözelimi kadınların duygusal, gücsüz; erkeklerin ise daha çeşitli iş kollarında

çalışan güçlü kişilik sergilediklerini göstermektedir (örn. Cincetta,1970; Hartman ve Judd, 1978). Ayrıca, niceliksel betimlemelerde de erkeklerin daha çok öncelendiğini, sözelimi Hellinger, (1980)'in Almanyada İngilizce ders kitapları üzerindeki çalışmasında, kadınların tüm metinlerin yalnızca %30'unda temsil edildiği gözlenirken, erkeklere metinlerde yer verilme oranının % 93 olduğu saptanmıştır. Kitaplarda geçen sözcüklerin (örn. niteleyicilerin) anlambilimsel çözümlemeleri de A.B.D, Hindistan, Pakistan vb.gibi farklı ülkelerde okutulan İngilizce ders kitaplarındaki erkek öncelikli cinsiyetçi yaklaşımın yansımaları olarak belirlenmiştir (örn, Kalia,1982; Porreca,1984).

Ülkemizde ise, yapılmış olan az sayıdaki araştırmada ilköğretimdeki farklı temel dallardaki ders kitaplarında (örn. Helvacıoğlu, 1996), öykülerde (Körpez, 1997), şiirde (Özdağ, 1996), tiyatrodaki (Gökcalp, 1994) kadın-erkek tiplerini incelemiştir. Helvacıoğlu'nun 1928-1995 yılları arasındaki 1000 ders kitabı inceleyen geniş çalışmasında, Cumhuriyet'in ilk yıllarında, ailede dayanışmayı, sevgiyi ön plana

çıkararak, eğitimli ve çalışma yaşamı yönünden özendirilen kadın imgesinin, 1940'lı yıllardan başlayarak yalnızca ev işleriyle sınırlı, yazarın deyişimiyle 'üniforması önlük olan' bir kadın imgesine dönüştüğünü göstermektedir. Ayrıca bu çalışmalarda kadın ve erkek rollerine ilişkin tek- tiplere sunulduğu ayrımcı cinsiyet ideolojileri içerdiği belirlenmiştir.

Türkiye'de, gençlerin cinsiyet kimliklerine dönük olarak ders kitapları üzerinde yapılan kısıtlı sayıdaki çalışmalar arasında, İngilizce ders kitaplarına yeterince yer verilmediği saptamasından (Çubukçu, basımda) yola çıkılarak yapılan bu çalışmada MEB tarafından yayınlanan 6. sınıf İngilizce ders kitaplarında (Quick Step 6) kadın ve erkek imgelerinin ardında yatan cinsiyet ideolojileri incelenecek ve bu ders kitaplarının cinsiyetçi bir yaklaşım sergileyip sergilemedikleri sorusuna yanıt aranacaktır. Ayrıca, önceki çalışmalarda ağırlıklı olarak, kadın ve erkek tiplerinin meslekleri, ev içi/dışı işler vb. gibi söz dışı öğelerin incelendiği göz önüne alınarak, çalışmamızda, farklı olarak, kitapta yer alan tüm karşılıklı konular çözülünerek, kitapta söylem yoluyla iletilen olası cinsiyet ideolojileri belirlenmeye çalışılacaktır. Bu çalışmada, 6. sınıf düzeyinin seçilmesinin nedeni, ortalama 12 yaş grubundan oluşan bu kitlenin, ülkemizde kızlar için 13-14 yaş, erkek çocuklar için de 14-15 olarak belirlenen (Gençay,t.y; Erdoğan,t.y) ergenlik çağının hemen öncesinde yer almasıdır.

Cinsiyetçi İdeoloji (Cinsiyetçilik)

Cinsiyetçilik, bireyin toplumsal cinsiyetini 'dişi' ya da 'erkek' oluşturan hareketle, cinse özgü toplumsal rol dağılımı yapmak, ve bu çerçevede belli davranış kalıplarının ve değerlerin öğretilmesini içeren bir yaklaşımlar bütünüdür. Başka bir tanımla, "tüm toplumsal rolleri ya biyolojik cinsiyetle ilişkilendirmek, ya da cinslerden birine daha fazla öncelik / ağırlık vermektir" (Brown, 1994: 240).

Geleneksel anlamdaki cinsiyetçi ideoloji ise, "yaşamın her alanında kadının erkeğe göre tanımlanması, erkeğe özgü davranışlarda bulunamaması, edilgen ve akılcı davranışa engel olacak boyutta duygusal ve cesaretsiz kılınması" biçiminde tanımlanmaktadır (Helvacıoğlu, 1996: 13)

Mardin (1995), ideoloji üzerine geliştirilen kuramların 'ideoloji' teriminin bir başka boyutunu öne çıkarmakta olduğunu belirtirken, bunun, ideolojilerin "gerçeği maskeleyen",

doğruyu olduğu gibi yansıtmayan yönü olduğunu ileri sürmektedir. Başka bir deyişle, ideolojiler, modern toplumlarda güç eşitsizliklerinin kabul ettirilmesinin örtük bir düzeneğidir. Söylem ise, bu amacın gerçekleştirildiği en önemli ortam sayılmaktadır (Fairclough, 1989); çünkü söylem, inançların, görüşlerin, değer yargılarının, bunun da ötesinde insanlar arasındaki basamaklı (hijerarşik) ilişki düzeninin taşıdığı ve yeniden üretildiği ortamdır. Yenilenen sözlü ya da yazılı söylemler yoluyla, belli inançlar ve düşünce sistemleri (ideolojiler) toplumların olağan varsayımları biçimine dönüşür (Mc Carthy ve Carter, 1994: 155).

YÖNTEM

Bu çalışmada, T.C Milli Eğitim Bakanlığı tarafından yayınlanan ve devlet okullarında 2005-2006 ders yılından başlayarak 6. sınıflarda okutulması öngörülen 'Quick Step' adlı İngilizce ders kitabı cinsiyet ideolojisi yönünden incelenmiştir. Ülkemizde resmi ilköğretim okullarının sayılarının yaklaşık 36 bin¹ olduğu düşünüldüğünde, 'sözü edilen kitabın, çok geniş bir öğrenci kitlesini ilgilendirdiği söylenebilir. Bu nüfusun, aynı zamanda, ergenlik dönemi öncesine rastlayan yaş grubunu kapsamaması, çalışmamızda bu kitabın seçilmesindeki ikinci önemli nedeni oluşturmaktadır. 96 sayfadan oluşan bu kitapta yer alan tüm görsel (çizimler, resimler) ve yazılı metinlerin incelendiği bu çalışmada sözel ve sözel olmayan öğelerin çözümlenmesinde farklı yöntemlerden yararlanılmıştır:

Sözel olmayan öğeler: Bu çalışmada sözel olmayan öğelerin betimlenmesinde, ders kitapları, basın-yayın belgeleri v.b gibi metinlerin incelenmesinde yaygın olarak kullanılan İçerik Çözümlemesi yöntemi (Mkuchu, 2004) kullanılmıştır. Bu çerçevede, Helvacıoğlu (1996) ve Arslan (2000)'dan yola çıkılarak, belirlenen ulamların kapsadığı örnekler tüm metinler taranarak sayılmış ve ders kitabındaki karşılaşılan sıklıkları saptanmıştır. Daha sonra, bu veriler cinsiyet ideolojisi çerçevesinde yorumlanmış; eşdeyişle, veriler niceliksel ve niteliksel olarak betimlenmiştir.

Bu çalışmanın amacı doğrultusunda belirlenen, inceleme konusu ulamlar şunlardır:

¹ MEB 2002 yılı istatistik verileri

Kadın ve erkek tiplerinin

- görsel/yazılı metinlerde yer alma düzeyleri,
- konuşmalarda söz alma düzeyleri ,
- aile içi rol ve sorumluluk dağılımı,
- toplumsal konumları/meslekleri,
- boş zaman etkinlikleri .

Sözel öğeler (konuşmalar): Söylemin her türlü ideolojinin taşındığı ve yeniden üretildiği temel ortam olduğu görüşünden (Mardin,1995; Pauwels,1998) yola çıkılarak, bu çalışmada inceleme konusu olan 6. sınıf İngilizce ders kitabında yer alan karşılıklı konuşmalar söylemler (Searle, 1969, 1972) düzeyinde çözümlenmiştir. Kadın ve erkek tiplerinin kullandıkları toplam 334 söylem (örn. emir vermek, rica etmek, reddetmek, kabul etmek vb. dil yoluyla yerine getirdikleri eylemler), kitapta iki cinsin birbirlerine göre, güç ilişkisi yönünden nasıl konumlandırıldıkları gösteren veriler olarak yorumlanmıştır (bkz. Çubukçu, 2005a; 2005b). Yapılan söylem çözümlemesi aynı zamanda, kitapta sunulan kadın ve erkeklerin söylemlerinde duygusallığa ne ölçüde yer verdikleri konusunun da incelenmesine olanak sağlamıştır.

BULGULAR**Metinlerde Görünme ve Konuşma**

Çizelge 1'den izlenebileceği gibi, bu ders kitaplarında, kadın ve erkekler görsel olarak toplam 284 kez temsil edilirken, kadın (%49) ve erkek (%51) görünme oranlarının arasında erkeklerden yana %2'lik bir fark bulunduğu gözlenmektedir. Konuşmalarda söz alma yönünden ise kadınların %8 oranda daha fazla sıklıkla temsil edildiği görülmektedir. Bu durum, bir yandan, metinlerde kadına daha çok yer verilerek öne çıkarılması (Aslan, 2000) biçiminde yorumlanabilir. Öte yandan, geleneksel cinsiyetçi ideoloji çerçevesinde bakıldığında ise, söz konusu durumun “çok konuşan kadın” imgesini (Tannen,1995) pekiştirmeye dönük iletiler içerdiği söylenebilir.

Çizelge 1. Metinlerde Görünme ve Konuşma

	KADIN		ERKEK		Toplam
	Sıklık	%	Sıklık	%	
Görünme sıklığı	140	49	144	51	284
Konuşma sıklığı	172	54	147	46	319

Aile içi ve aile dışı roller

Kadın ve erkeğin ağırlıklı olarak ‘aile bireyi’ konumunda ya da ‘diğer toplumsal roller’le sunulup sunulmadığını irdelemeye dönük olan bu ulamdaki inceleme, aile içinde kadının (%51)ve erkeğin (% 49) temsil oranları arasında %2'lik bir fark olduğunu göstermektedir (Çiz.2).

Çizelge 2. Aile içi roller

	KADIN		ERKEK		Toplam
	Sıklık	%	Sıklık	%	
anne	22	67	baba	11	33
büyükanne	7	54	Büyük baba	6	46
kız çocuk	70	46	erkek çocuk	81	54
toplam	99	51	toplam	98	49

Bu sonuçlardan yola çıkılarak, kitapta toplam görünme sıklığı 140 (bkz. Çiz.1) olan kadının 99 kez aile içindeki rolü yoluyla, 41 kez de aile ortamı dışında farklı mesleki ve toplumsal etkinlik içerisinde sunulduğu belirlenmiştir. Toplam görünme sıklığı 144 olan erkeğin ise, 98 kez aile içindeki rolü yoluyla ve 46 kez de aile ortamı dışında farklı mesleki ve toplumsal etkinlik içerisinde sunulduğu gözlenmektedir. Buna göre, erkeğin %12 oranda daha sık ev dışındaki rollerle temsil edildiği ‘geleneksel’ tutuma karşın, sözü edilen ders kitabının, kadını geleneksel (aile içi) rolünün yanı sıra, aile dışındaki konumlar yönünde, erkeği de, iş yaşamıyla birlikte, aile içindeki sorumluluk ve görevleri yönünde özendirici alt iletiler içerdiği söylenebilir.

Meslekler

6. sınıf İngilizce ders kitaplarında kadınların 11, erkeklerin ise 17 farklı meslek sergilemekte oldukları görülmektedir. Bu dağılım, niceliksel olarak, erkeklerin yaklaşık %50 daha fazla meslek seçeneği ile ilişkilendirildiklerini gösteriyor. Bu meslekler içerikleri yönünden incelendiğinde (bkz. Çizelge 3 ve 4), kadınların öğretmen, tezgahkar, hemşire gibi geleneksel anlamda ‘kadına özgü’ olarak kabul edilen mesleklerin yanı sıra, erkek kuaförü, doktor, ressam, v.b. gibi meslekleri de yerine getirdikleri gözlenmektedir Başka bir deyişle, %45 gibi bir oranda temsil edilen bu ulam, kadınlar için geleneksel olmayan

mesleklerin de bu ders kitabında seçenek oluşturduğunu, ya da kadınların bir ölçüde geleneksel olmayan mesleklere özendirildiklerini göstermektedir. Öte yandan, kıyaslandığında, bu metinlerin, erkekler için hem meslek çeşitliliği yönünden daha fazla seçenek içerdiğini, hem de mesleklerin çoğunluğunu (%94), mühendis, polis, avukat, banka müdürü, güvenlik görevlisi vb. gibi, 'erkeğe özgü' mesleklerin oluşturduğu söylenebilir.

Çizelge 3. Geleneksel ve geleneksel olmayan meslekler dağılımı

	GELENEKSEL MESLEKLER		GELENEKSEL OLMAYAN MESLEKLER		Toplam
	6	%55	5	%45	
Kadın	6	%55	5	%45	11
Erkek	16	%94	1	%6	17

Kısaca, her iki çizelgede yer alan bu veriler değerlendirildiğinde, 6. sınıf İngilizce ders kitabının bir yandan kadına dönük mesleklerin türü konusunda cinsiyetçi yaklaşıma karşı bir duruş sergilerken, öte yandan, erkeklerle ilişkilendirilen meslek çeşitliliği ve türü göz önüne alındığında, daha fazla erkekten yana olan 'cinsiyetçi' bir tutum sergilediği sonucuna varılabilir.

Çizelge 4. Meslek Türleri

KADIN	ERKEK
Öğrenci, atlet hemşire doktor sekreter telefon santral memuru ressam pop şarkıcısı tezgahtar öğretmen erkek berberi	öğrenci F1 yarışçısı opera şarkıcısı aktör çiftçi mühendis polis fırıncı avukat güvenlik görevlisi banka müdürü süper market görevlisi manav kasiyer basketbol koçu postacı turist rehberi

Ev içi /ev dışı işlerde sorumluluk

Çizelge 5.'den izlenebileceği gibi, ders kitaplarında, evde ve dışarıda yapılan işler her iki cinsde de yüklenirken; bu durum, geleneksel cinsiyet ideolojisine aykırı bir ileti sunmaktadır. Sözelimi, geleneksel olarak erkeğe özgü bir iş olan araba kullanma kadınlar tarafından da yerine getirilirken; asıl olarak da, "kadın işi" olarak tanımlanan ev temizleme, yemek yapma, v.b. etkinliklerin erkeğin işlerine katıldığı görülmektedir.

Çizelge 5. Ev içi /ev dışı işlerde Sorumluluk Alma

EV İŞLERİNDE SORUMLULUK DAĞILIMI		
	KADIN	ERKEK
Araba kullanmak	+	+
Alışveriş yapmak	+	+
Evi temizlemek	+	+
Kek yapmak	+	+
Bulaşıkları yıkamak	-	+

Boş zaman ve eğlence

Boş zaman etkinliklerinin tür ve sıklığını gösteren Çizelge 6' de her iki cinsin de katıldıkları etkinlikler sayı yönünden eşit olduğu ve çeşitlilik yönünden de dengelendiği görülmektedir. Bu durum, incelenen ders kitaplarında spor, eğlence ve teknoloji kullanımı yönünden kadın ve erkek arasında belli bir ayırım gözetilmediği biçiminde yorumlanabilir. İçerik yönünden değerlendirildiğinde ise; futbol, basketbol gibi erkeğe özgü sayılan etkinliklerin korunduğu gözlenirken, geleneksel yaklaşımla, erkeğe özgü sayılan ata binme, fotoğraf çekme, tenis gibi etkinliklerin kadın ile ilişkilendirilmesi, metinlerin kadını bu yönde güdüleyici olduğu ve bu alanda tektipleyci yaklaşımdan kaçınıldığını göstermektedir.

Çizelge 6. Boş zaman ve eğlence etkinlikleri

BOŞ ZAMAN VE EĞLENCE ETKİNLİKLERİNİN DAĞILIMI		
	Kadın	Erkek
Futbol oynamak	-	+
Gitar çalmak	-	+
Dans etmek	+	+
Paten kaymak	+	-
Bisiklet sürmek	+	+
Tenis oynamak	+	-
Koşmak	+	+
Bilgisayar oyunları oynamak	+	+
Bahçe işleriyle uğraşmak	-	+
Kamp yapmak	-	+
Resim yapmak	+	-
Ata binmek	+	-
Şarkı söylemek	+	-
Fotoğrafçılık	+	-
Seyahat etmek	-	+
Basketbol oynamak	-	+

Kadın ve erkeklerin söylemleri yoluyla sunulması

Günümüzdeki çalışmalarda, dildeki ideolojilerin; sözcük düzeyinden çok söylem düzeyinde incelenmesi gerektiği vurgulanmaktadır (Pauwels, 1998). Bu çerçevede 6. sınıf İngilizce ders kitaplarında geçen karşılıklı konuşmalar önce sözcük birimlerine ayrılarak, sözcüklerin söylem değerleri belirlenmiştir (Searle, 1969,1972). Başka bir deyişle, kadın ve erkek karakterlerin sözlerini hangi işlevlere dönük olarak kullandıkları betimlenmeye çalışılmıştır. Örnekleme gerekirse, aşağıdaki konuşmacıların sırasıyla, *teklif etme* ve *kabul etme* söylemlerini yerine getirdikleri görülebilir.

Örnek 1.

Susan: *Let's stay at home and watch a film "evde oturup film izleyelim" (teklif etme)*
 Mike: *Yes, that's a good idea*
 "evet, iyi fikir" (*kabul etme*)

Bu çözümlemede elde edilen 374 söylem içerdikleri güç öğeleri yönünden iki başlık altında toplanmıştır: Güç yansıtıcı söylem ve güçsüzlük yansıtıcı söylem. Çalışmanın bu

aşamasında, cinslerin söylemleri yoluyla birbirlerine göre güç yönünden nasıl konumlandırıldıkları sorusuna yanıt aranmış, kadın ve erkeklerin görece olarak daha güçlü ya da daha güçsüz olarak gösterildikleri söylem kesitleri ve bunların sıklıkları betimlenmiştir.

Güç Yansıtıcı Söylem

Birinci öbekteki söylemler, kullandıkları bağlam içerisinde konuşmacıyı güçlü konumda sunan, ya da karşı tarafı güçsüz kılan sözel eylemlerdir. Bu ulamda belirlenen toplam 194 söylemin 113'ünün (%58) kadınlar tarafından; 81'inin (%42) erkekler tarafından kullanıldığı gözlenmiştir (Çiz.7).

Çizelge 7. Güç yansıtan söylemler

	Kadın		Erkek		
	Sıklık	%	Sıklık	%	Toplam
Emretmek	18	64	10	36	28
Bilgi istemek	54	58	39	42	93
Rica etmek	16	76	5	24	21
Tavsiye vermek	5	100	15	0	20
Onaylamak	3	100	-	0	3
Yönlendirmek	-	0	1	100	1
Açıklama istemek	6	86	1	14	7
İzin vermek	1	100	-	0	1
Reddetmek	5	55	4	45	9
Tasdik etmek	2	50	2	50	4
Teselli etmek	1	33	2	67	3
Yakınmak	-	0	1	100	1
Protesto etmek	2	100	-	0	2
Gurur duyduğunu göstermek	-	0	1	100	1
TOPLAM	113	58	81	42	194

Güçsüzlük Yansıtan Söylemler

Cinslerin, kendilerini güçsüz kılarak karşı tarafı güçlendirdikleri sözcüğü, *bilgi vermek*, *teşekkür etmek*, *iltifat etmek*, *ilgi göstermek* gibi söylemlerin kullanımında ise gene kadınların önde (%57) olduğu gözlenmektedir (Çizelge 8).

Çizelge 8. Güçsüzlük yansıtan söylemler

	KADIN		ERKEK		TOPLAM
	Sıklık	%	Sıklık	%	
Onay istemek	4	100	-	0	4
İzin istemek	1	100	-	0	1
Razı olmak	6	100	-	0	6
Kabul etmek	7	47	8	53	15
Beyan etmek	9	53	8	47	17
Bilgi vermek	53	52	48	48	101
Teşekkür etmek	12	60	8	40	20
İltifat etmek	3	100	1-	0	4
Özür dilemek	3	60	2	40	5
İlgi göstermek	6	86	1	14	7
TOPLAM	104	57	76	43	180

Bu durum ilk bakışta, çelişkili gibi görünse de; kişiler arası güç ilişkilerinin karşılıklı konuşmada dinamik olarak yapılandığı göz önüne alındığında, şu biçimde yorumlanabilir: Kadınlar bir yandan, erkeklere göre daha fazla oranda “onay istemek, kabul etmek, özür dilemek, v.b.” gibi görece olarak ‘güçsüzlük’ sergileyen söylemler kullanarak iletişimlerinde uzlaşım sağlarken ve kişilerarası etkileşime odaklanırken, öte yandan da, özellikle aile içi ayrıntıların, ya da çocukların konu olduğu durumlarda daha fazla “emretmek, kınamak, izin vermek, v.b.” gibi kendilerini güçlü kılan bir söylem sergilemektedirler. Bu durumun, kadın söylemindeki örtük gücü bir ölçüde yansıttığı düşünülebilir (bkz.Çubukçu, 2005b)

Duygusal Özellikler

Geleneksel anlamdaki cinsiyetçi yaklaşımın temel savlarından birisi de ‘kadının mantıksal olamayacak kadar duygusal olan bir yaratık’ olduğudur (Hellinger,198). Buna karşın mantığıyla hareket eden ve karar verici konumda olan erkektir. Bu noktadan yola çıkarak, sözkonusu metinlerde geçen karşılıklı konuşmalarda kadın ve erkeklerin duygusal özelliklerinin ne ölçüde öne çıkarıldığı belirlenmeye çalışılmıştır. Belirlenen az sayıdaki duygu yansıtıcı söylemler, kadın ve erkek arasında eşit olarak paylaşıldığı görülmektedir (Çizelge 9). Bulguların kısıtlılığı

saklı tutulmak koşuluyla, çizelgede gösterilen bu dağılımın, cinsiyetçi bir yaklaşım yansıtmadığı söylenebilir.

Çizelge 9. Duygu yansıtıcı söylemler

	KADIN		ERKEK		Toplam
	Sıklık	%	Sıklık	%	
Şaşkınlık	1	50	1	50	2
Düşkürlük	1	50	1	50	2
Kaygı	1	50	1	50	2
Toplam	3		3		6

SONUÇ

Bu çalışmada, Milli Eğitim Bakanlığı tarafından yayınlanan ‘Quick step’ adlı 6. sınıf İngilizce ders kitabında kadın ve erkek imgelerin sunuluş biçimlerinin ardında yatan cinsiyet ideolojisi incelenmiştir. Kitabın bütünündeki görsel ve yazılı metinler bu doğrultuda tarandığında bu çalışmada, *meslekler* ve *toplumsal konuların* dağılım ve içeriği yönünden, erkek tiplerini önceleyici bir yaklaşım içermekte olduğu gözlenmiştir. Bununla birlikte, *ev işlerinin paylaşılması*, *boş zaman etkinlikleri*, *metinlerde görünme sıklıkları*, *konuşmalarda söz alma sıklıkları* gibi öteki ulamlarda cinslerden yalnızca birisinin belirgin olarak öne çıkarılmadığı, ve kadın ve erkeğin toplumsal rollerinin yalnızca biyolojik cinsiyet öğesinin temel alınarak sunulmadığı gözlenmiştir. Kısaca, genel bir değerlendirmeye, ‘Quick step’ adlı 6. sınıf İngilizce ders kitabında ilgili görsel ve yazılı metinlerin geleneksel anlamda belirgin bir cinsiyetçi ideoloji (cinsiyet ayrımcılığı) içermediği söylenebilir. Söylem düzeyinde yapılan incelemeler ise kadının erkeğe göre daha etkin bir konum sergilediğini ortaya koymaktadır.

Bu çalışmada elde edilen bulguların batıda ve ülkemizde yapılan çalışmaların çoğunluğundan (örn,Cincetta,1970; Hartman ve Judd, 1978; Hellinger,1980;Kalia,1982; Porreca,1984; Helvacıoğlu,1996; Arslan,2000) farklı bir yaklaşım sergilediği söylenebilir.

Öte yandan, aynı kitabın devamı niteliğinde olan 7. sınıf İngilizce ders kitabını (Let’s Speak English), inceleyen başka bir çalışmada (Çubukçu, basımda) da cinsiyet ideolojisi yönünden farklı bulgular elde edilmiştir. M.E.B tarafından yayınlanan bu kitapta, erkek tiplerinin kadınlara oranla iki katı daha fazla

metinlerde yer aldığı, kadınlar %20 daha fazla ev içi rollerle sınırlandırılırken, erkeklerin 'dışarı' işleriyle uğraştıkları ve kadınların yalnızca 8 iş kolunda çalışmalarına karşın erkeklerin 20 farklı meslekle ilişkilendirildikleri v.b. gibi bulguların elde edildiği bu çalışmada ulamların çoğunda erkeklerden yana cinsiyetçi bir yaklaşım sergilendiği gözlenmiştir. O nedenle, bu konuda daha kapsamlı bir yorum yapabilmek için, sözü edilen bu iki çalışmanın 8. sınıf İngilizce kitaplarını da içine alacak bir inceleme ile bütünlenmesi yerinde olacaktır.

Ders kitaplarının taşıdıkları cinsiyet ideolojilerin betimlenmesi kadar önemli olan bir başka konu da, bu tür öğelerin sınıfta öğretmen tarafından nasıl sunulduğu ya da nasıl ele alındığı sorusudur. O nedenle, bu tür araştırmalardan yararlanılarak, öğretmen yetiştiren programlarda ve servis içi eğitim programlarında öğretmenlerin ve öğretmen adaylarına, tüm ders araç gereçlerini bu yönden değerlendirebilme becerisi kazandırılmasının önemli olduğunu söyleyebiliriz.

Son olarak, ders kitaplarının çocuklara ve gençlere, yalnızca cinsiyet ideolojilerini değil, aynı zamanda, aile, sevgi, maddecilik, yurttaşlık bilinci v.b. daha bir çok farklı konudaki ideolojileri/temel varsayımları taşıdığı düşünüldüğünde; tüm ders kitaplarının kullanıma sunulmadan önce bilimsel bir bakış açısıyla ve dizgesel olarak değerlendirilmesinin gerekliliğini ortaya çıkmaktadır.

KAYNAKÇA

- Arslan, Ş. A. (2000) Ders Kitaplarında Cinsiyetçilik. T.C. Başbakanlık Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü Yayınları.
- Brown. H. D. (1994). Principles of Language Learning and Teaching. Prentice Hall.
- Cincotta, M. S. (1978). Textbooks and their influence on sex-role stereotype formation. *BABEL: Journal of the Australian Federation of MLTS Associations*, 14(3), 24-29.
- Çubukçu, H. (2005a). Poweracts: Towards a fourth layer in conversation. *9th International Pragmatics Conference*, Riva Del Garda, Italy, 11-18 July, 2005.
- Çubukçu, H. (2005b). Güç isteminde bulunma ve incelikli anlatım. (içinde) *XIX. Dilbilim Kurultay Bildirileri*. (Haz.). M. Sarı ve H. Nas.Harran Üniversitesi Yayın. sf.210-220.
- Çubukçu, H.(basımda).İngilizceDers Kitaplarında Cinsiyet İdeolojisi. *Kadın Çalışmaları Dergisi,sayı 4* İstanbul.
- Erdoğan,A. 12-14 yaş: Başdöndürücü değişim. http://www.aile.org.tr/ergenlik_donemi_haberler_detay.aspx?İndirilme tarihi: 05,Ağustos , 2005
- Fairclough, N. (1980). Language and Power. New York: Longman.
- Freeman, R. & McElhinny B. (1996). Language and gender. In McKay, S.L. & Hornberger, N.H. (Eds.), *Sociolinguistics and Language Teaching* (pp. 218-280) USA: Cambridge University Press.
- Gençay, S. Gençlik döneminde kimlik ve arkadaşlık. [Çevrimiçi:http://www.rehberlik.com/uzman.php](http://www.rehberlik.com/uzman.php). İndirilme tarihi: 05, Ağustos, 2005.
- Gökalp, N. (1994). Female revolt in american drama: 1960-1980: Uprising: Protests & The Arts: *The Journal of American Culture and Literature*, 1994 Issue, 97-107.
- Genç,H.ve ark.(2005). Quick Step 6. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları
- Hellinger, M. (1980). For men must work, and women must weep: sexism in english language textbooks used in german schools. *Women's Studies International Quarterly*, 3, 267-275
- Hartman, P. L. & Judd, E. L. (1978) Sexism and TESOL materials. *TESOL Quarterly*, 12, 383-393
- Helvacıoğlu, F. (1996). Ders Kitaplarında Cinsiyetçilik 1928-1995. Kaynak Yayınları.
- Kalia, N.N. (1982). Images of men and women in Indian textbooks. K.p. Kelly and C.M. Eliot (Eds.)*Women's Education in the Third World* . (pp.173-187).Albany,N.Y:State university of new york.
- Körpez, E. (1997). "Revenge:" The confinement of the female self. *15th Anniversary Special Issue: The Journal of American Culture and Language*.
- Mkuchu,S.G.V.(2004)*Gender Roles in Textbooks as a function of hidden curriculum in Tanzania ptimary schools*.Doctoral Dissertation.University of South Africa.
- Mardin, Ş. (1995). *İdeoloji. İletişim Yayınları*.
- McCarthy, M. & Carter, R. (1994). *Language as Discourse: Perspectives for Language Teaching*. New York: Longman Publishing.
- Pauwels, A. (1998). Women Changing Language. London: Longman.
- Porreca, K.L.(1984). Sexism in current ELT Textbooks. *TESOL Quarterly*,18(4), 704-724.
- Özdağ, U. (1995-1996). Dickinson: The romantic rebel of feminine awareness. *Romanticism: The Persistent Impulse: The Journal of American Culture and Literature*, 1995-1996 Issue, 105-111.
- Wharton, S. (2005). Invisible females, incapable males: gender construction in a children's reading

scheme. [Electronic version] *Language and Education*, 19, 238-251.

Yalçınkaya,L. ve ark.(2005). Let's Speak English 7. Ankara:
.Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları